

Revolutiile din Orientul Mijlociu si lectiile anului 1989

Vladimir Tismaneanu

Profesor, Universitatea din Maryland (College Park - SUA)
Presedinte Consiliu Stiintific, IICCMER

Vineri dimineata am participat la o discutie, impreuna cu ziaristul britanic Victor Sebestyen, transmisa pe BBC World TV, cu George Alagiah, despre lectiile anului 1989 pentru intelegerea valului de revolte din Orientul Mijlociu. Evident ca fiecare revolutie are propria sa istorie, propriile caracteristici ireductibile, ca nu exista un numitor comun care sa anihileze aceste elemente unice. Dar, in egala masura, exista si note pe care ele le impartasesc, intre care refuzul ideologiilor programatice, al unor teleologii salvationiste, adoptarea unei agende largi inspirata de filosofia drepturilor omului si de convingerea ca o democratie este preferabila oricarui autoritarism.

Devine tot mai clar ca fostii presedinti Ben Ali si Mubarak vor ajunge sa raspunda pentru practicile despotice si pentru coruptia regimurilor pe care le-au impus vreme de decenii. Putem compara desfasurarile din Orientul Mijlociu, in special cele din Tunisia, Egipt, Libia si acum Siria, cu marele seism care a dus la prabusirea dictaturilor comuniste din Europa de Est in 1989? Care sunt elementele comune si care sunt cele care diferentiaza aceste miscari emancipatoare? Care a fost rolul societatii civile in implozia tiraniilor monopoliste?

Am discutat aceste lucruri la Institutul Cultural Roman din New York vineri, 8 aprilie, impreuna cu Catalin Avramescu (profesor la Universitatea din Bucuresti), Mihail Neamtu (director stiintific al IICCMER) si Grigore Pop-Eleches (profesor la Universitatea Princeton). Tema a fost legata de mineriada din iunie 1989 si utilizarea violentei pentru mentinerea regimurilor autoritare. S-au facut numeroase referinte la relatia dintre revolutiile din 1989, in special cea din Romania, si confruntarile dintre putere si opozitie din Orientul Mijlociu. Multumesc pe aceasta cale ICRNY pentru excelenta initiativa de a organiza acest simpozion-dezbatare, exemplar prin profesionalism aplicat si prin caracterul comparativ al analizelor. Imaginile proiectate din expozitia despre mineriada organizata anul trecut de IICCMER in pasajul Pietii Universitatii au avut menirea de reconstitui tabloul acelu insangerat si tulbure moment din istoria post-revolutionara a Romanei.

In discutia de astazi de la BBC am insistat pe tema celor trei mari provocari ale iesirii din autoritarismul comunist (o tema examinata, intre altii, de regretatul Ralf Dahrendorf in a sa clasica lucrare "Reflectii asupra Revolutiei din Europa", precum si de autori precum Valerie Bunce, Claus Offe si Stephen Holmes): crearea unui stat de drept, a unei economii de piata si a unei societati civile. In acest sens, societatile din Orientul Mijlociu aflate in acest tumult al renasterii democratice se afla intr-o situatie relativ avantajata, intrucat exista economii de piata, iar societatea civila a functionat, in forme fragile, amenintate dar reale, chiar si in perioada anterioara (oricum mai activa decat in state precum Romania, Bulgaria ori RDG). Am examinat aceste teme in cartea mea "Despre 1989. Naufragiul Utopiei" aparuta la Humanitas, recent publicata la Tirana in traducere albaneza: <http://www.humanitas.ro/humanitas/despre-1989>

În ceea ce privește cazul Tunisiei, o idee esențială, demonstrată cu argumente empirice, pe baza cercetărilor de teren, este că în *sultanismul politienesc* al lui Ben Ali, au continuat să existe enclave de autonomie pe care le putem considera ipostaze ale societății civile. Presa era, desigur, controlată și manipulată, dar au existat forme de rezistență ascunsă (spre a relua conceptul lui James C. Scott) chiar ceea ce apărea public care sfidau pseudo-consensul dictatorial. Ceea ce diferențiază semnificativ actualele revolte/revoluții (ele însele combinații între reforme moderate și schimbări radicale, deci, cum spunea Timothy Garton Ash, *refoluzii*) este absența unui magnet extern, al unui focar inspirator de genul *reînțoarcerii în Europa*. Ceea ce se cere relevat este că autoritarismul din Orientul Mijlociu nu a avut aceeași intensitate ideologică de tip totalitar precum regimurile mitocratice din Blocul Sovietic (deși în Libia și Siria au existat eforturi de înregimentare și uniformizare doctrinară).

Ar trebui accentuat efectul de contaminare și difuziune al ideilor și idealurilor anului 1989. Revoluționarii de la Cairo au fost direct influențați de strategiile mișcărilor de nesupunere civică din fosta Iugoslavie (*Otpor*) și din Ucraina (*Pora*). Asemeni acestor mișcări, protestatarii din Orientul Mijlociu au ales calea non-violenței, lăsând regimurilor în curs de prăbușire această opțiune dezastruoasă (aici situația este similară cu cea din RDG și din România în 1989). Pot fi observate și asemănările la nivelul scenariilor de succesiune dinastică în tot mai coruptele regimuri despotice: Gamal Mubarak era pregătit să-i urmeze la conducere tatălui său, tot așa cum Nicu Ceaușescu se bucura de statutul de succesor quasi-desemnat.

Revoluțiile din 1989, ca și acelea din Orientul Mijlociu (inclusiv aceea din Libia) au fost mișcări generative, expresii ale dezgustului tinerei generații față de abdicările și compromisurile celor mai în vârstă. Ca și în 1989, dezertarea unor secțiuni din elitele dominante (din aparatele partidelor hegemonice, din armată, din poliția secretă) a permis acestora să pozeze în revoluționari și să se instaleze la putere (cazul FSN-ului este în acest sens paradigmatic).

O concluzie preliminară pe acest subiect fascinant este că nu există un scenariu unic al acestor revoluții, că nu există două evenimente politice majore care să fie identice. În același sens, cum scria sociologul Daniel Chirot, devine tot mai limpede că revoluțiile secolului al XXI-lea vor fi provocate de cauze culturale și morale, mai degrabă decât de acelea socio-economice. Nu spun că acestea n-ar conta, dar el se subsumează celor ce tin de idealismul moral, de viziunea liberală despre autonomia individului și necesitatea de a limita posibilitatea entităților colective (partid, stat etc) de a limita aceste drepturi și de a ofensa demnitatea umană.